

Pošten bodi in delaj

[zbrala] Tone Košir ; Milena Igličar

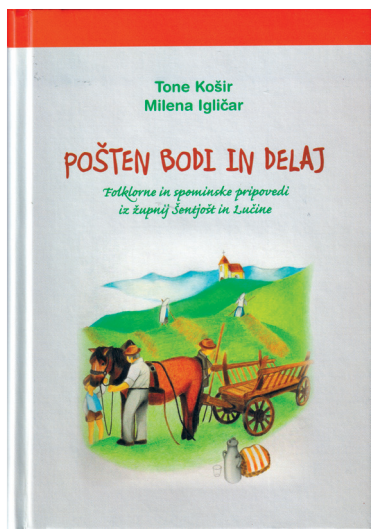
Pošten bodi in delaj

Ljubljana : Založba ZRC, 2020, 324 str.

V nedeljo, 4. 10. 2020 se nas je zbrala množica v kraju, ki na zemljevidih uradno ne obstaja. To je starodavna vas Suhi Dol, ki je pred stoletji nastala na meji med loškim in polhograjskim gospodvom. Nikoli se niso mogli zmeniti za dokončno razmejitve. Tudi danes je meja le navidezna, čeprav uradno poteka po sredini vasi in loči Gorenjsko od Notranjske, lučinsko od šentjoške župnije, Občino Gorenja vas - Poljane od Občine Dobrova - Polhov Gradec. Tu je križišče cest, ki deloma potekajo po starih poteh.

Domačin in zdravnik mag. Tone Košir, rojen na Dolgih Njivah na Lučinskem, je že od otroških letih živel v vasi Suhi Dol. Kraj je potegnil iz anonimnosti in ga opisal v številnih domoznanskih knjigah. Sam ali s sodelavci je laični in strokovni javnosti predstavil bogato kulturno, domoznansko in etnografsko preteklost lučinskega in šentjoškega kraja; vse s sistematičnim in natančnim znanstvenim pristopom. Vsakokratno predstavitev svojih knjig je organiziral na zgornjem delu domačega ali sosedovega hleva, kar je dalo dogodku poseben pridih domačnosti. Prostor je bil primerno okrašen in dovolj prostoren za množičen obisk. Knjige je najprej predstavil domačim in domačinom, sosedom, sorodnikom, prijateljem od blizu in daleč, lokalnim političnim predstavnikom in vsem, ki jih zanima preteklost rodne kraja.

Vedoželjnost in radovednost sta mu bili položeni v zibel, saj značilnosti kraja in govora zbira že od srednješolskih let. V Škofji Loki, kjer živi, se je ustvarjalno pridružil Muzejskemu društvu Škofja Loka, ga krajši čas kot najstarejši član odbora tudi vodil in bil leta 2017 imenovan za častnega člana. Toliko v pojasnilo, predstavitev knjige je napisana za *Loške razglede*, ki jih izdaja omenjeno društvo.

Dogodek, ki smo mu bili priča omenjeno nedeljo, je bil poseben po vsebini in številu sodelavcev. Skupaj z nečakinjo Mileno Igličar, tudi zdravnico, sta kot avtorja predstavila knjigo *Pošten bodi in delaj*, ki je izšla v knjižni zbirki Glasovi. Vsebuje 434 folklornih in spominskih pripovedi, največ kar iz domače hiše. Glavna pripovedovalca sta bila Milenina starša, Matevž in Slavka, vseh pripovedovalcev je bilo več kot 50.

»Knjiga je izjemen spomenik prednikom Koširjeve rodbine, cel njen izdelek sedanjega rodu in dragocen dar njenim potomcem. Besedilo sta zbrala stric in nečakinja, likovno so jo opremile tako ali drugače šolane mlade likovnice iz naslednje generacije, za njeno finančno plat je kot dober gospodar poskrbela moška stran.

Naslov Pošten bodi in delaj priča o lastnostih in vrednotah ne le omenjene rodbine, temveč tudi širšega okolja, od koder so predvsem po zaslugi Toneta Koširja zbrane folklorne in spominske pripovedi,« je v uvodni besedi h knjigi zapisala ddr. Marija Stanonik, mentorica in urednica zbirke Glasovi.

Prva knjiga iz te zbirke je izšla leta 1988 pri založbi Kmečki glas, leta 2007 je izhajala pri Mohorjevi družbi v Celju, od leta 2014 pa je njena založnica Založba ZRC, ZRC SAZU v Ljubljani; knjiga *Pošten bodi in delaj* je že 53. v omenjeni zbirki.

Kaj je posebnega v knjigi, da je zbudila tolikšno pozornost domačinov in strokovnjakov? V sedanjem času smo priča propadanju nekdanje kmečke kulture, zato je pomemben opis starih kmečkih opravil, načina življenja in zlasti ustnega izražanja, narečja.

»Narečja so zakladnica slovenskega jezika,« piše Jožica Škofic v tedniku *Družina*, št. 3/2021. *»Slovenski jezik je eden od narečno najbolj razčlenjenih evropskih, ne le slovanskih jezikov, in to kljub temu, da ga na razmeroma majhnem prostoru kot materni jezik govori le okoli dva milijona govorcev. Odnos Slovencev do narečij se je v zadnjih desetletjih precej spremenjal.*

Narečje je govorjeni jezik določenega zemljepisnega območja in prvi materini jezik. Knjižnega jezika se učimo predvsem v šoli, s poslušanjem javnega radia in televizije, branjem knjig, obiskovanjem kulturnih prireditvev itd. Še v drugi polovici 20. stoletja so narečja veljala za nelepa, bila naj bi znak neizobraženosti in nerazgledanosti njihovih govorcev.

Na srečo se je ta odnos do danes spremenil in ljudje so večinoma ponosni na to, da znajo stvari povedati tudi po domače. Narečja postajajo pomemben element lokalne in s tem tudi nacionalne istovetnosti in pristnosti ter spoštovanja vreden del nacionalne kulturne dediščine, ki zasluži vso skrb za ohranjanje.«

Na predstavitvi knjige *Pošten bodi in delaj* v Suhem Dolu, 4. oktobra 2020. (foto: France Stele)

Leta 2014 je prof. ddr. Marija Stanonik dala pobudo za pripravo knjige, ki bi vsebinsko pokrila vso Poljansko dolino. Tone Košir je do takrat že imel zbranih veliko število pripovedi številnih pripovedovalcev, največ iz Suhlega Dola, veliko iz lučinske župnije, nekaj tudi iz šentjoške, ki sicer ni del Poljanske doline. Pripovedi Matevža in Slavke Košir so leta 2014 začeli snemati in po občutku zapisovati soseda Irena Modrijan in domači: Barbara, Milena, Matjaž, Marko, Andrej in Pavlina. Milena je pripovedi kasneje ob ponovnem poslušanju posnetkov pod strokovnim vodstvom jezikoslovke dr. Vere Smole pravilno narečno zapisala. Zaradi velikega števila zbranih pripovedi so se jeseni 2019 odločili za izdajo samostojne knjige. Večino razlag manj znanih narečnih besed je pod posnetimi pripovedmi prispeval Tone Košir in jih objavil v slovarju na koncu knjige.

V uvodnih prispevkih sta avtorja podala širši pogled o geografskih značilnostih, zgodovinskih razmerah in zanimivostih, domačih imenih, cerkveni upravi lučinskega in šentjoškega območja, o boju za preživetje v težkih časih in kulturni moči posameznikov. Pojasnila sta okoliščine pri nastajanju knjige, razkrila zanimiva ozadja o pripovedovalcih in osebna opažanja.

Kot svetovalka za zapis v narečnem jeziku se je skupini pridružila dialektologinja prof. dr. Vera Smole in popravila že zapisano. V uvodnem zapisu je poudarila potrebna znanja, preden se lotiš zapisa o narečnem govoru. Pomembni so: naglas govora in glasov, oblikoslovje, besedotvorje, besedje, skladnja in ločila.

Povedke so razdeljene na deset vsebinskih poglavij: *Bajčne, Vražljive, Strašljive, Legendne, Razlagalne, Zgodovinske, Socialne, Etnološke, Anekdote in Šaljive*.

V knjigi ni najti pravljič. Očitno so ti ljudje živeli trdo in garaško življenje, ki jih je sililo k realističnemu pogledu na svet. Zavirljivo število anekdot in šaljivk pa dokazuje, da je trdo življenje najlažje premagovati z vedrim in optimističnim pogledom na svet.

Iz knjige navajam nekaj primerov pripovedovalcev.

Ivana Košir, p. d. **Koširjeva Jehana** s Koširjeve domačije v Suhem Dolu, je vse življenje preživela doma, gospodinjala je in bila dekla. Vsako leto je obiskala vsaj eno romarsko središče in domov prinašala zanimive spomine. V knjigi je trideset njenih pripovedi. Zapisala je:

»*Deviet čmarlov – ana čbiela, deviet čbiel – ana osa, deviet osá – an seršen, deviet seršenov – an gad, deviet gadov – an modras.*«

Marija Tominec iz Kurje vasi je imela obsežno zbirko starih fotografij, na katerih je večino ljudi tudi poznala in o njih vedela marsikaj zanimivega. Poslovala se je dve leti pred organiziranim začetkom zbiranja pripovedi. Žal je šlo z njeno smrtjo v pozabo veliko pripovedi.

Šentjoščan **Adolf Malovrh** je za zbirko povedal štirinajst pripovedi. Veliko je prispeval k raziskovanju šentjoških domačij. Povedal je:

»*U zapvoru je en dan precej dalš kat zunej an cív lít.*«

Z lučinske strani je devet pripovedi prispeval **Filip Dolinar**. Med njimi so zgodovinske in anekdotične. Bil je nepogrešljiv pri opisovanju življenja na območju lučinske župnije. Njegova je misel:

»Lita greje hitar, le nuč je predovga.«

Posebno mesto zasluži **Rado Demšar** iz Kurje vasi. Poleg pripovedi, vseh je enaindvajset, je prispeval šaljivke in anekdote. Ena od njih:

»Hmal po vojsk, ka sn biv še tak bel mejhn, sn šov enkrat z bratom u šúla h šentjošt. Se spovnem hieca z župnikom Jankom Oblakom ta paru dan verouka.

Stop u razred pa se predstav: »Jaz sem Janko, pišem se pa... No, otroci, pišem se tako, kot se pravi belim lisam gor na nebu. No, kako se jim pravi?« Pa edn vod pubov prav: »Məgla.«

Mjen se je tistu zdil tvojh hiecn, da sn se zapovnu.«

Med najzaslužnejšimi pripovedovalci je **Matevž Košir**. V knjigo je prispeval blizu dvesto pripovedi, največ v poglavju zgodovinske in etnološke povedke. Poznamo ga kot pripovedovalca, ki zna in zmore izrabiti vsako priložnost, da vgradi še svojo pripoved, ki je povezana z obravnavano temo. Njegove pripovedi prostorsko segajo tako na šentjoško kot tudi na lučinsko stran, največ pa je domačih suhodolskih. Pripovedoval je:

»Ke sn jemu gliste, mi je naše ta stara mat Barba dala brinov uole na kròh, de sn ga poídu, pa sa gliste šle hitar vòn.

Je šentjošk gospúd Janko Oblak hmal po vòjsk oznanu na prižnc par máš: »Občinski revež je izgubil večjo vsoto denarja. Pošten najditelj ga lahko odda v župnišču.«

Sn pol slišov, de je šl za ane piet jurjov gnarje. Tàkat je bla plača dílovca u tovarn ane dobre tri jurje na mísc, pa nač več. Je bil pa rís občinsk rívež, tist berač.«

Nekaj pripovedi je po spominu zapisal tudi **Tone Košir**.

»Ke ta pàrukat tista pomlad slišiš pít kukovca, morš mít u varžet usaj mal anga gnarje, pa ti ga tist lít zagvišn nov nakul zmankal.«

»Sosída se morš držat, se nakul z ním krígat. Ka ti hlív gori, je žlahta pre-deleč.«

Tisto oktobrsko nedeljo sta se avtorja na predstavitvi zahvalila vsem sodelavcem, ki so dali pobudo in pomagali pri izvedbi: pripovedovalcem, snemalcem, zapisovalcem, ilustratorjem in prevajalcem. Predvsem pa urednici zbirke prof. ddr. Mariji Stanonik in dialektologinji dr. Veri Smole. Posebna zahvala je veljala njunim domačim.

Dodan je svetel kamenček v kulturni mozaik kraja z željo, *»da se ne bi izgubila domača govorica v modernem pogovornem jeziku, zabeljenim z množtvom angleških besed.«*